

BATTAL-NÂME-SASONLU TAVİT VE DİGENES AKRİTES DESTANLARINDA RÜYALARIN İŞLEVLERİ

Mehmet YILMAZ*

ÖZET

Battal-nâme (Türk), Sasonlu Tavit (Ermeni) ve Digenes Akrites (Bizans) destanları farklı toplumlara aittir. Bu üç destanı bizim için ilginç kılan ise, her üçünün de konularının – özellikle Sasonlu Tavit ve Digenes Akrites – Anadolu topraklarında geçmesidir. Özellikle Sasonlu Tavit üzerinde Türk destanlarının hem yapı hem de üslup yönünden açık bir tesiri görülmüştür. Bu çalışmamızda rüya kavramı ve destanlardaki işlevlerinin yanında, modern psikolojinin rüya tanımını ve destanlardaki rüyaların hangi kategoriye girdiğini de anlatmaya gayret gösterdik. Her üç destanda da benzer rüyaların varlığı, bu rüyalarda görülen şahsiyetlerin fonksiyonlarının aynı olduğu görüldü. Bu durum, üç toplumun da uzun tarihi müşterekliği ve karşılıklı etkileşimleri neticesinde olmuştur. Ancak, Ermeni folklorunun diğer örneklerinden de hareketle Türk anlatı geleneğinin ve Türklerin Şamanizm anlayışının, Sasonlu Tavit ve Digenes Akrites destanlarındaki rüyalarda etkin bir şekilde görüldüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Battal-nâme, Sasonlu Tavit, Digenes Akrites, Rüya Kavramı, Rüyaların İşlevleri, Modern Psikoloji.

THE FUNCTIONS OF DREAMS IN THE BATTAL-NAME, DİGENES AKRİTES AND DAVID OF SASSOUN

ABSTRACT

Battal-nâme, David of Sassoun and Digenes Akritas belongs to three different societys. The most important feature of these three epics, that their issues occurred in Anatolia. However, there isn't a relationship between Turks and the plot of the epics. But Turkish narrative tradition deeply affected these epics and their plots. The relationship between narrator and listener, depiction of heroes, and relationship with each other, we can see many similar theme in the epics. In this paper we researched concept of dream, the function of dreams in the epics, what is the concept of dream in the modern psychology and its overview on the dreams. The function of dreams, and peoples in the dreams are similar in the each epics. This stiation occurred historical association between three community. As a result of this article, we understand, that Turkish narrative tradition and understanding of Turkis Shaman is very effective on these three epics.

* Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, e-mail: mehmetyilmaz27@yahoo.com.tr

Key words: Battal-nâme, Sasonlu Tavit, Digenes Akrites, The concept of dream, The function of dream, Modern psychology.

0.Giriş

Battal-nâme, Sasonlu Tavit ve Digenes Akrites, konuları itibariyle Anadolu'da şekillenen destanlardır. Ancak aynı coğrafyada meydana gelmiş olmalarına rağmen farklı dinlere mensup toplumlara; Digenes Akrites Hristiyan Bizans'a, Battal-nâme Müslüman Türklere, Sasonlu Tavit yine Hristiyan Ermenilere aittir.¹ Daha çok Abbasilerin Anadolu topraklarını fethederken, Bizans ve Ermenilerle olan savaşlarını konu alan ve bu savaşlar üzerine inşa edilen destanlar her halkın, tarihi olayları kendine göre değerlendirmesi bakımından önemli olduğu kadar ilgi çekicidir de.² Arapların, Bizans imparatoru Herakliyus'un ölümünden hemen sonra (M.S.641) Suriye'yi ve daha sonra da Ermeni topraklarına akın düzenlemeleri Araplar, Ermeniler ve Bizans arasındaki tarihî ilişkilerin yoğun geçmesine neden olmuştur. Bu üç halk arasında hâkimiyet elde etmek, toprak kazanmak, bazen de din maksadıyla uzun yıllar süren savaşlar olmuştur. Bu savaşların halk üzerinde derin tesirlerinin olduğu gerçeğini yadsımak mümkün değildir. Ancak XI. yüzyılın hemen başlarında Türklerin Kafkasya'yı aşarak Anadolu'ya gelmeleri meskûn halkların sosyal ve kültürel tarihlerinde de ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. Çünkü Türkler o tarihten bugüne kadar daima baskın bir güç olarak bölgede kalmışlardır. Gerçi Haçlı savaşları sırasında Ermenilerle Türkler arasında çatışmalar meydana gelmiş olsa da bu durum, Türkler açısından ciddi, herhangi bir sosyal veya kültürel değişikliğe sebep olmamıştır. Fakat aynı durum Ermeniler için geçerli değildir; çünkü Ermeniler hem savaşları hem de müttefikleri olan Haçlıları kaybederek Kilikya bölgesinde küçük krallıklar halinde tutunmaya çalışmış, XIV. yüzyıldan sonra Anadolu'nun tamamen Türkleşmesiyle de bu topraklarda bir daha hâkim bir güç olamamış; Türklerle iç içe, ama Türklerin hâkimiyetinde XX. yüzyılın başlarına kadar yaşamışlardır.

Bu uzun tarihî müştereklik, bu halkların birbirinden derinden etkilenmelerine neden olmuştur. Çalışmamızda, sözlü gelenek içinde önemli bir yer alan destanlardaki rüyaların işlevleri üzerinde duracağız. Bununla, birbirine yakın dönemlerde oluşmuş sözlü anlatım geleneğine ait metinlerdeki benzer rüya motiflerini, bu motiflerin anlamlarını, dinî düşüncenin sözlü gelenekteki önemini, din ulularının rüyalandaki rollerini inceleyeceğiz.

¹ Türkiye'de Digenes Akrites ile ilgili iki yayın bulunmaktadır. Biri, bu çalışmada rüya metnini aldığımız "*Digenes Akrites, Anadolu'nun Büyük Destanı (Grottaferrata ve Escorial versiyonları Yunanca ve Türkçe olarak)*" Yunancadan Çeviren: Barış BAYSAL, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2009." isimli eser, diğeri ise "*Digenes Akrites, Günümüze Ulaşan Tek Bizans Destanı*". Haz: Richard C. Dietrich, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009." kitaptır. Sasonlu Tavit hakkında ise Türkiye'de sadece iki yayın bulunmaktadır. Bunların ikisi de Prof. Dr. Fikret Türkmen'e aittir. Sayın Türkmen, iki bildirisinde Sasonlu Tavit'i bir destan metni olarak değil, daha çok hikâye olarak ve ayrıca Türk kültüründen ne kadar etkilendiğinden söz eder. Geniş bilgi için bkz: Prof. Dr. Fikret Türkmen, *Türk Halk Kültürünün Ermeni Kültürüne Tesiri*, Akademi Kitabevi, İzmir 1992. Bizim Sasonlu Tavit üzerine yaptığımız çalışma ise, destan metnini Türkçeye çevirip destan metninden hareketle Türk halk kültürüyle Ermeni kültürü arasındaki ilişki üzerinedir. Bu çalışmamız kitap olarak yayım aşamasındadır.

² Destanları oluşturan tarihî ve mitolojik arka planla ilgili ileri okumalar için şu kitaplar önemlidir: Rafael İshanyan, *Başlangıcından II. Yüzyıla Kadar Ermenilerin Tarihi*, Çev: Sarkis Seropyan, Belge Yayınları, İstanbul 2006. *The Armenian People From Ancient to Modern Times, Volume I-II*, edited by Richard G. Hovannisian, St. Martin's Press, New York, 1997. Rene Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, Çev: Sosi Dolanoğlu, Aras Yayınları, İstanbul 2006. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007. Ksenophon, *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, Türkçesi: Tanju Göksel, Sosyal Yayınları, İstanbul 1998. *Armenian: Folk Arts, Culture and Identity*, Edited by Levon Abrahamian and Nancy Sweezy, Indiana University Press, 2001. Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev: Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası -I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Prof. Dr. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006. Keğam Kerovpyan, *Mitolojik Ermeni Tarihi*, Çev: Sarkis Seropyan, Aras Yayınları, İstanbul 2003. Kalakanlı Moses, *Alban Tarihi, Son Hunlar/ Hazarlar/Ermeniler/Terekemeler*, Mhitar Koş. Azeri Türkçesine aktaran: Prof. Ziya Bünyadov, Türkiye Türkçesine Aktaran: Dr. Yusuf Gedikli, Selenge Yayınları, İstanbul 2006. *The Heritage of Armenian Literature, Volume -II*, Agop Hacıkyan, Gabriel Basmajian, Edward S Franchuk, Nourhan Ouzounian, Wayne State University Press, Detroit, 2002. Prof. Dr. Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002. Prof. Dr. Fikret Türkmen, *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*, Akademi Kitabevi, İzmir 1992.

1. Rüya Nedir

Rüyanın tanımını yaparken, öncelikle İslâm âlimlerinin rüya ile ilgili düşüncelerine yer verdikten sonra, modern psikolojinin rüya tanımını-özellikle psikanalistlerin- ve rüyanın ne tür bir işlevi olduğuna dair bilgilerini de aktaracağız.

Rüya ve rüyanın varlığına dair bilgiler denilebilir ki insanoğlunun var olduğu günden beri mevcuttur. Babil, Asur gibi kadim medeniyetlerde bile rüyaların yorumuna ilişkin tabletlerin bulunması, rüyanın, insanın hayatındaki önemine dair ipuçları vermesi bakımından ilgi çekicidir. Babil’de tanrı Mamu, Mısır’da tanrıça Serapis için yapılan tapınaklarda rüya görmek isteyenler gecelerlerdi.³ Kadim Çin, Hindistan, Yunan ve Roma’da da rüyaların insanların hayatını ciddi bir şekilde işgal ettiğini gösteren belge ve bilgiler vardır.

İslâm âlimleri özellikle, Kur’an-ı Kerim’de anlatılan kıssalardan, Hz. Peygamberin değişik hadislerinden hareketle rüyaya ve rüya yorumuna büyük önem vermişlerdir. Mesela, Kindî’nin, *Uyku ve Rüyanın Mahiyeti Üzerine*,⁴ Farabî’nin rüyalarla ilgili günümüze ulaşamayan eseri,⁵ İbn-i Sina’nın *Rüya Risalesi*,⁶ İbn-i Haldun *Mukaddime*’sinde,⁷ Kuşeyri *Risalesi*’nde rüyalar ve rüya hâlleriyle alakalı önemli bilgiler bulunmaktadır. Neredeyse bütün İslâm âlimleri şöyle ya da böyle rüya hakkında doğrudan ve dolaylı olarak farklı eserlerinde rüya ile ilgilenmişlerdir.

İslâm âlimleri rüyayı tanımlarken, beş temel kuvvetin rüyayı etkilediğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar: Ortak Duyum, Hayal, Mutasarrıf (Dış duyularla algılanan sûretler üzerinde tasarrufta bulunan bir kuvvet olarak düşünülmektedir.) Vehim ve Hafıza’dır.⁸ İslâm âlimleri genel bir yaklaşım olarak rüyayı açıklarken, Kur’an-ı Kerim’deki Zümer Sûresi’nin 42. ayetini referans alırlar. Ayet, “Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır. Şüphe yok ki, bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır.”⁹ şeklindedir. Konuyla ilgilenen âlimler arasında doğrudan doğruya bir *rüya tarif*i diyebileceğimiz herhangi bir bilgi mevcut değildir; ancak bunun yerine, “uykuda görülen şeyler” gibi daha muğlak bir ifade biçimini yeğlemişlerdir. “Uykuda görülen şeyler, gerçeğe işaret olabileceği gibi, gerçek dışı şeyler veya uyanık iken zihnini meşgul eden şeyler, arzu edip de ulaşamadığı şeyler de olabilir. Bu itibarla rüyalar, rüyayı sâdık ve rüyayı kâzibe olabilir. Peygamberlere vahyin geliş yollarından biri de, rüyayı sâdıkadır.

Mahiyeti kesin olarak bilinmemekle beraber insan rüya gerçeği ile sık sık karşılaşmaktadır. İslam bilginleri iyi rüyaların Allah’tan, kötü olanların ise şeytandan geldiğini, bazılarının bedeninin fizyolojik ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıktığını belirtmişlerdir. (....) rüyalar bir delil değildir, bunlarla amel edilmez.”¹⁰

İslâm âlimlerinin rüyayı anlama ve algılama biçimleriyle modern psikolojinin rüyaya yaklaşımı hayli farklıdır. Modern psikoloji rüyayı, bir olgu olarak görmez, onu daha çok doyurulmamış

³Kardiye Yılmaz, Kamile Çetin: *Rüyalar Ve Niyazi-İ Mısıri’nin Tu’Birâü’l-Ukı’Âi Adlı Eserinde Rüyaların Dili*, Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007, s.1067. Annemarie Schimmel, istihâreyi açıklarken onu, antik çağdaki tapınak uykusunun bir devamı olarak görür. Geniş bilgi için bkz: Schimmel: age., s. 48.

⁴Kindî, *Uyku ve Rüyanın Mahiyeti Üzerine*, (Felsefî Risâleler içerisinde) çev. Mahmut Kaya, İstanbul, 1994. Bu konuyla ilgili önemli bir çalışma için bkz: İsmail Erdoğan: *İslamî Filozoflarının Rüyanın Mahiyeti Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme*, İslami Araştırmalar, C.16, S.1., 63-71, 2003.

⁵Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyaları, İslamda Rüya ve Rüya Tabiri*, Kabalcı, İstanbul 2005,s.32.

⁶ Annemarie Schimmel, age., s. 32.

⁷ İsmail Erdoğan, agm., s. 65.

⁸İsmail Erdoğan, agm., s. 66.

⁹ *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. İbrahim Kafı Dönmez, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Doç. Dr. Ali Turgut, Ankara 2007, s. 462.

¹⁰ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006,S.565.

isteklerin bilinçdışına yansımaları diye kabul eder. Ancak bu konuda modern psikolojinin kurucuları sayılabilecek kişilerin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Halbuki İslâm âlimleri onu hem bir olgu hem de hüküm çıkartılacak, özellikle rüyayı sâdika, bir bilgi kaynağı olarak görmektedirler.¹¹

Psikolojinin gerçek anlamda rüyalarla ilgilenmesi Sigmund Freud'la başlar. Ona göre rüya, "... (bastırılmış ve frenlenmiş) bir arzunun, (kılık değiştirmiş) tatminidir."¹² Freud'un rüya tanımı ile o sıralarda önemli bir öğrencisi olan Otto Rank'ın rüya tanımı birbirine çok yakındır. Rank, rüyayı "çocuklukla ve cinsellikle alakalı bastırılmış malzemeye dayanarak ve bu malzemenin yardımıyla, güncel ve hatta normalde erotik arzuları kılık değişikliğine uğratarak sembolleştirir, bunları gerçekleştirmiş olarak gösterir."¹³ Freud'a göre bir rüyayı besleyen çeşitli kaynaklar mevcuttur. Bunlar:

a-Rüyada dolaysız olarak temsil edilen, güncel ve psişik anlamda önemli bir yaşantı.

b-Rüya tarafından bir bütün hâline getirilmiş olan, birden fazla güncel ve önemli yaşantılar.

c-Rüya içeriğinde eşzamanlı, ama belirsiz bir yaşantının dile getirilmesiyle temsil edilen, bir ya da birden fazla güncel ve önemli yaşantılar

d-Rüya içinde daima güncel, ama belirsiz bir izlenimin dile temsil edilen içsel ve önemli bir yaşantı (anı, fikir)."¹⁴

Dikkat edilirse Freud'un rüyanın kaynağı olabileceği diye gösterdiği durumların hepsinde anahtar ifade *günceldir*. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, rüyanın mutlaka kişinin gündelik hayatıyla bir ilişkisinin olması gerekir. Oysa Freud'dan bilinçaltının tanımından, rüyaların kaynakları ve yorumlanmalarına kadar birçok noktada ayrılan Carl Gustav Jung'a göre, hayatımızdaki pek çok krizin uzun geçmişli rüyalarımızda bize gösterilir, bu tehlikelerin eşiğine geldiğimizi bilinçdışımız fark eder ve bize bildirir.¹⁵ Jung'un bu izahına göre, rüyalarımız bize gelecekte haber verirler. Geleceğin önceden bildirilmesi, kişinin karşılaşacağı o durumla baş etmesinde büyük kolaylıklar sağlar. Yine Jung'un belirttiği üzere, rüya yaşam varsayımındaki bir eksikliği bütünleme çabasıdır. Önemli bir olaydan önce de bu tür rüyalar görülebilir.¹⁶ Jung rüyaları türlerine ayırırken, bizim çalışmamızla ilgili olan ve onun "anamlı düşler" diye tanımladığı bir rüya türünden söz eder. "... Bunlar kimi zaman, bilincin yönelimini baştanbaşa değiştirir, hatta tersine çevirir. Bunlar, düş görenin bir türlü yorumlayamadığı, arketipik güçlerdir; çoğu kez gelecekte haber verirler."¹⁷ Mesela, Battal-nâme'deki rüyaların pek çoğu bu

¹¹ İsmail Erdoğan, agm., s. 70.

¹² Sigmund Freud: *Rüya Yorumları-I*, İlya Yayınları, Çev: Akın Kanat, İzmir 2006, s.203.

¹³ Freud, age., s. 203, 14 nolu dipnottan.

¹⁴ Freud, age., s.225.

¹⁵ C.G.Jung: *İnsan ve Sembolleri*, Çeviri: Ali Nahit Babaoğlu, Okuyan-us Yayınları, Ağustos 2009,s.52.

¹⁶ Jung, age., s. 53.

¹⁷ Carl Gustav Jung: *Analitik Psikoloji*, Çev: Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 2006, s.62. Bu açıklama, Ender Gürol'un bu esere yaptığı uzun Giriş'ten alınmıştır. Modern psikolojide rüyalarla ilgili çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmada kullandıklarımızın dışında Alfred Adler rüyayı, "herhangi başka ruhsal bir tezahür gibi, her bireyde doğuştan var olan güçler yoluyla ortaya çıkar." veya "...rüya yardımcı bir olgudur, bir güç göstergesidir; yaklaşan bir tehlikeyle ilişkili olarak rüyayı görenin kişiliğini haklı göstermek amacıyla beden ve zihnin beklentisel bir düşünce ve araştırma girişiminde bulunmasının bir işareti ve kanıtıdır." şeklinde izah eder. Alfred Adler: *Bireysel Psikoloji*, Çev: Ali Kılıçoğlu, Say yayınları, İstanbul 2009,s.276/284. Bu eserlerin dışında rüyalarla ilgili başka önemli çalışmalar da mevcuttur. Sigmund Freud: *Psikanaliz Üzerine*, Çev: A. Avni Öneş, Say Yayınları, İstanbul 2008, s.23 vd. Bu eserde 1. Bölüm, Düşbilimin Yeniden Gözden Geçirilmesi, 2. Bölüm, Düş ve Gizemcilik adını taşımaktadır. Pascale Gillot, *Althusser ve Psikanaliz*, Çev: Nami Başer, Epos Yayınları, Ankara 2010, s.77 vd. Freud'un rüya yorumlarının kritiğini yapar. Engin Gençtan: *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008, s. 22 vd. Daniel Lagache: *Psikanaliz*, Yayına Hazırlayan, Halil Gökhan, Dost yayınları, Ankara Nisan 2005, sh. 65-75. Sigmund Freud: *Metapsikoloji*, Çevirenler: Dr. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul Mart 2002, sh. 223 vd. Bu eserde Freud, Düşler Kuramına Metapsikolojik Bir Ek başlığını taşıyan bir makale koymuştur.

kategoriye girer. Kaynak olarak aldığımız eserin 72.sayfasında Hüseyin Gazi'nin gördüğü rüya "geleceği gösteren" grubuna girer. Hüseyin Gazi'nin rüyasına giren pir ona Cafer'in kendi oğlu olduğunu anlatır. Buna benzer rüyaları sadece Müslüman kahramanlar değil, aynı zamanda Hristiyan olan, ancak daha sonra Müslümanların safına geçecek kadın veya erkek kahramanlar da görür. Sayfa 220'de Kays rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Peygamber, Battal'ın gelip ona yardım edeceğini söyler.

2.Battal-nâme- Sasonlu Tavit ve Digenis Akritas Destanlarında Rüyalarn İşlevleri

2.1. Gelecekteki Olayları Bildiren Rüyalarn

Modern insan için her şey doğal ve rasyoneldir, bu sebeple de açıklanabilir bir niteliğe sahiptir. Ancak destan kahramanı veya o destanın oluştuğu toplumsal ve kültürel çevre için durum öyle değildir. Olağanüstünün, modern insana göre tutarlı olmasa da, kendi içinde bir bütünselliği mevcuttur; ataların ruhları, din büyükleri ya da farklı tabiat kuvvetleri bu mevcudiyeti bir araya getiren önemli unsurlardır.

Ele aldığımız üç destandaki rüyaların temel işlevi kahraman veya kahramanlara onların yapacakları işlerin ya da kendilerinin gelecekleri ile ilgili haber vermesi veya bilgi aktarmasıdır. Bu sebeple, destanlardaki bütün rüyalar İslâmî terminoloji ile ifade edilecek olursa, "sâdik rüyalar", C. G. Jung'a göre ise, daha çok arketip güçleri barındıran "anlamalı düşler" kategorisine girer. Battal-nâme'de sadece Battal Gazi değil, diğer kahramanlar da bu tarz rüyaları görürler. Bu rüyaların ilki Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin gördüğü rüyadır: Bir gün Hüseyin Gazi, Şam dağlarında gezerken üzerinde süslü atlastan bir çulun olduğu bir geyiği vurmak için kovalar. Geyik bir mağaranın içinde kaybolur. Mağaranın içinde üzerinde eyeri ve üzengisi hazır, önünde bir süngü toprağa saplı, bir tarafına büyük bir gürzün bağlandığını görür. Ayrıca, Âdem peygamberin iki bölük saçı, Hz. Davud'un zırhı, İshak peygamberin sakalı, Hz. Hamza'nın silahı da üstlerinde isimleri yazılı olduğu halde orda duruyor. Atı tutmaya çalışır, ancak at sağa sola koşarak kendini ele vermez. Tam o esnada gaptten bir ses, "Ya Aşkar, o yiğide muti ol" der. Yine o ses Hüseyin Gazi'ye bu at ve silahların henüz doğmamış olan Cafer'in olduğunu da söyler. Hüseyin Gazi yolda Cafer'in kim olduğunu düşünür düşünür evine gelir. Uykuya dalarken rüya görür. Rüyasında bir pir gelir, ona Cafer'in kendi oğlu olup doğumunun yakın olduğunu ve bütün Rum'u Müslüman edeceğini de müjdelir.¹⁸ Bu rüyalarda görülen din büyükleri, aslında kahramanın rüyasında tezahür eden kollektif bilinçdışından başka bir şey değildir.¹⁹ Arketipik nitelikler taşıyan bu şahsiyetler bütün bir topluma mal olmuşlar, evrensel olanla kişisel kendilerinde birleştirmişlerdir.

Bu rüyanın bazı küçük farklılıklarıyla bir benzeri de Sasonlu Tavit destanındadır.²⁰ Sanasar, kardeşi Bağdasar'la beraber Sason kalesini inşa ettikten sonra Van Gölü'nün civarında yaşadıklarını duydukları deniz aygırlarını yakalamaya giderler. Sanasar göle girer.

"Sanasar, Tanrı'ya niyaz ederek, cesaretle

Tepe üstü kendini gölün sularına attı.

Tanrı'nın inayetiyle göl yarıldı.

Sanasar'ın gözünde kurudu.

Ancak Bağdasar'ın gözüne deniz görünüyordu.

¹⁸ *Battal-nâme, (Eski Türkiye Türkçesi)*, Haz. Prof. Dr. Necati Demir, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem. Hece Yayınları, Ankara 2006.s. 72. Rüyalarda ilgili bütün alıntılarımız bu eserdendir.

¹⁹ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Jung, Antony Stevens, Türkçesi: Ayda Çayır, Kaknüs, İstanbul 1999, s.47 vd.

²⁰ Ashında İngilizce metinde "David of Sassoun-Sasonlu David" olarak geçmektedir. Ancak Türkiye'de yaşayan Ermenilere destanla ilgili araştırmalar yaptığımızı, dolayısıyla destanın isminin Ermenicede ne olduğunu sorduğumuzda "Sasonlu Tavit" cevabını verdiler. Biz de özel isimlerde mümkün olduğu kadar orijinal imlâya bağlı kalmaya çalıştık.

Gölün kıyısında yalnız oturuyordu.
 Durmadan ağlıyordu Bağdasar.
 -Vah kardeşim, gölde kayboldu,
 Kardeşim göle girdi, boğuldu.
 Onu tekrar göremeyince, büyük bir acı içinde kendinden geçip
 Orada yere yığıldı.
 Göle girince, Sanasar kuru toprak üzerindeymiş gibi yürüdü.
 Gölün altında bir bahçeye rastladı,
 İçinde bir saray vardı, bahçesinde de bir havuz.
 Sarayın önünden sular akmaktaydı,
 Deniz aygırı Kurkig Celali de oradaydı.
 Sedefkakmalı bir eyer sırtındaydı,
 Bir yanına Şimşek Kılıç asılıydı.
 Baktı, bir de kilise gördü.
 Kiliseye girince çevresine baktı, uykuya dalıp rüya gördü.
 Meryem Ana rüyasında göründü.
 Hey Sanasar, ayağa kalk!
 Kutsal Haç buradadır²¹
 Önünde yedi kere diz çök, dua et lâıyksan senindir.
 Onu sağ koluna takarsan darbe almazsın,
 Deniz aygırı Kurkig Celali, yuları başında, eyerlenmiş, oradaydı.
 Semavi Şimşek Kılıç bir yanına asılı,
 Lâıık isen kılıcı alır, ata da binersin.
 Bir sandık var burada, içinde zırh,
 Zırhın belinde kemeri, baş için miğferi...
 Ayaklar için zırhlı ayakkabısı, pehlivanların ağır gürzü,
 Ok, yay ve kalkan...
 Hepsi burada alırsın.
 Şu havuzda yıkanırsan, irileşir, güçlenir, korkusuz olursun.
 Yedi kat daha kuvvetlenirsin,
 Bedenin yedi kat daha irileşir,
 Gider muradına erersin.
 Sanasar kendine geldi, kalktı.

²¹ Emenice Baderazmî Haçı. Sağ koluna takan kişiyi yenilmez kılan kutsal bir haç. Kaynak metinde "savaş haçı" olarak geçiyor. Ancak Türkçeye, metnin içeriğine uygun olarak Kutsal Haç şeklinde çevirdik.

-Ne garîp bir rüya böyle, dedi.
 Şaşırdım, gerçek mi yalan mı diye.
 Kendisine söylenilen yere gitti.
 Sandığı açtı ve her şeyi buldu.
 Rüyasında gördüğü gibiydi.
 Miğfer oradaydı,
 İçine iki kilo pamuk doldursa, yine de başına uymayacak,
 Zırhın kemeri oradaydı,
 Yedi kat doladı beline,
 Zırhtan bir çift ayakkabı oradaydı,
 Her birine birer kilo pamuk koysa, giyse,
 Yine de ayağına büyük gelirdi.
 Kiliseden dışarı çıktı, gitti sarayın havuzunda yüzdü.
 Çeşmenin suyundan içti ve uykuya daldı.
 Henüz uyumuştı ki, Tanrı'nın inayetini aldı.
 İrileşti, güçlendi, cesaretlendi, olağanüstü biri oldu.
 Sonra iç gömleğini ve zırhını giydi,
 Zırhtan kemerini taktı, belinin tam ölçüsündeydi.
 Miğferini giydi, tam başının ölçüsündeydi.
 Zırhtan ayakkabılarını giydi, tam gelmişti.
 Bütün silahları aldı, diz çöküp yedi kere dua etti,
 Şimşek Kılıç'ı beline taktı,
 Melekler, Kutsal Haç'ı sağ koluna taktılar,
 Onu darbelerden korusun diye.
 Cesaret gelince, ata binmeye kalkıştı,
 Kırkıg Celali dönüp dedi:
 -Topraktan gelen, ne yapıyorsun?
 Aklından ne geçiyor?
 Sanasar:-Üstüne bineceğim,
 Kırkıg Celali:-Güneşe kadar götürürüm seni, yanarsın.
 Sanasar:- Ben sudan doğmuşum, karnının altına saklanırım, dedi.
 Kırkıg Celali:-Seni yere çalarım, derinlere, cehemmeme kadar gidersin.
 Sanasar:-Ben sudan doğmuşum, sırtına binerim, dedi.
 Sığradı, atın sırtına bindi.

*At, onu güneşe kadar götürüp yakacakken,
Dönüp atın karnının altına saklandı,
At, onu aşağılara, yerin derinliklerine götüreceken,
Hemen atın sırtına bindi.
At şahlanıp ağzı köpürerek,
Bir oraya bir buraya koştu.
Fakat Sanasar'ı sırtından atamadı.
Nihayet uysallaştı, akıllandı, durdu.
-Sen benim sahibimsin, ben de senin atınım, dedi.”²²*

Sanasar bu atı ve silahları aldıktan sonra yenilmez bir savaşçı olur ve asıl düşmanı olan Halife'den intikam almaya gider. Bu at ve silahlar daha sonraki nesillerde de kullanılırlar. Tıpkı Hüseyin Gazi'nin rüyasında olduğu gibi burada da kahramanın atı ve silahları kutsal kişiler tarafından olağanüstü bir yerde ve şekilde korunmaktadır. Bu savaş araçları sıradan değildir. Sasonlu Tavit destanındaki rüyaların çoğu bu işleve sahiptir. Özellikle yıldızların rüyada görünmesi ve onların rüyadaki hareket biçimlerinden bazı yorumlar yapılır; bu yorumlar kahramanların geleceklerini şekillendirirler. Sanasar ve Bağdasar'ın annesi Dzovinar Hanım'ın gördüğü rüya böyledir.

*“Dualarım seninle, sözlerime kulak ver, bu savaşa girişme,
“Neden?” diye sordu Halife,
-Geçen gece bir rüya gördüm, dedi Dzovinar Hanım,
Halife:-Rüyan nasıldı?
Dzovinar:-Gördüm ki, küçük yıldızlar bir büyük yıldızın etrafında kümeleneli,
Küçük yıldızlar aniden büyüğün üzerine üşüştiler,
Titrek titrek yandı büyük yıldız, sonra kayboldu.
Kapımızın önüne düştü.”²³*

Dikkat edilirse bu rüyada, küçük yıldızlar Sanasar ve Bağdasar kardeşleri, büyük yıldız ise Halife'yi temsil etmektedir; kapının önüne düşmesi ise, Halife'nin savaşın neticesinde mağlup olacağıdır. Nitekim rüyada görülenler gerçekleşir. Destanın üçüncü dairesinde İsmil Hatun'un gördüğü rüya da metindeki işlevselliği yönünden Dzovinar'ın gördüğü rüyaya benzer. İsmil Hatun, oğlu Melik'i Tavit'le savaşmaması için ikna etmeye çalışır.

*“Tavit'le savaşmaya gitme; bir rüya gördüm.
Msr'in yıldızı loş, fersizdi; Sason'un yıldızı ise ıslıl ıslıl parlıyordu,
Gördüğüm bir diğer rüyada,
Msr'in atı kaçıyordu, Sason'un atı ise onu kovalıyordu,
Sonra yeniden rüya gördüm, Sason üzerinde güneş parlıyordu,
Parlak ve sıcaktı,*

²² David of Sassoun, *The Armenian Folk Epic in Four Cycles*, Translated with an Introduction and Notes by Artin K. Shalian, Ohio University Press, 1964, s. 45 vd. Çeviriyi serbest bir dille yaptık. Bundaki amacımız mümkün olduğu kadar destanın ilgili yerlerindeki rüyaları ve içerdikleri motifleri tanıtmaktır.

²³ Shalian, age., s. 25 vd.

*Memleketimiz Msr ise puslu ve karanlıktı,
Gök buluthuydu, yağmur yağıyordu,
Seller aktı, sel suları kan kesildi; cesetler sürükleniyordu,
Beni dinle, Tavit 'le savaşa gitme, dedi.”²⁴*

Digenes Akrites destanında rüya örneğine sadece bir yerde rastlanır. Grottaferrata bölümünde bu rüya şu şekildedir:

*“ Ama Tanrı 'dan beklenmedik bir mucize geldi,
ve yapılan gizli plan bir rüya aracılığıyla ortaya çıktı. 135
Kızın en genç erkek kardeşi bir rüya görmüştü,
uyanır uyanmaz ağabeylerini çağırdı
ve gece rüyasında gördüklerini onlara anlattı.
“Evet” dedi, “oturuyordum,
ve Lakkopetra 'daki şahinleri seyrediyordum, 140
birden çevik bir şahin bir güvercini gözüne kestirdi,
Tam yakalamak üzereyken,
kaldıkları odaya daldılar,
eniştemizle kız kardeşimizin kaldığı.
Ansızın sıçradım ve onu kurtarmaya çalıştım; 145
Kafam karmakarışık halde uykudan uyandım.”
En büyük ağabey rüyayı şöyle yorumladı:
“Derler ki, şahinler adam kaçırırları temsil eder
ve senin gördüğün şahine gelince, korkarım ki eniştemiz
güvercinine yani kız kardeşimize zarar verecek. 150
Haydi rüyanda gördüğün
şahinlerin uçtuğu yere gidelim.”
Atlarına atladıkları gibi kayalığa gittiler,
ve orada atlarıyla bekleyen Arapları buldular.”²⁵*

Bu rüya Escorial versiyonunda bazı küçük değişikliklerle aynen tekrarlanır. Bunun dışında Digenes Akrites destanında rüya örneği yoktur.

Görüldüğü üzere bu rüyalarda kahramanların karşılaşacakları durumlar ve olaylar önceden rüya hâliyle kendilerine bildirilmektedir. Ancak bu üç destanın içinde, bu tür rüyalar en çok Battal-

²⁴ Shalian, age., s. 254 vd.

²⁵ *Digenes Akrites, Anadolu'nun Büyük Destanı (Grottaferrata ve Escorial versiyonları Yunanca ve Türkçe olarak)* Yunancadan Çeviren: Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2009, s. 49. Bu destanın bir başka önemli çevirisi de Tarih Vakfı Yurt Yayınları arasında çıkan, *Digenes Akrites, Günümüze Ulaşan Tek Bizans Destanı*, Dr. Richard Dietrich, İstanbul 2009. Bu eserde destanın oluşumu ile ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir: “Digenes Akrites, genel olarak Doğu Anadolu'da X. yüzyılın ortasında başlayan, Araplara karşı yapılan Bizans seferleri ile Selçukluların XI.yüzyılın ikinci yarısında yaptıkları akınları, 1071'deki Malazgirt Savaşı zaferinden önceki dönemin toplumunu ve koşullarını yansıtmaktadır.”s.18.

nâme'de görülürler. Mesela, Battal Gazi'nin Rum'a gidip orada esir olduğunu anlatan *mecliste* Kelb bin Şabbâh'ın oğlu ve daha sonra kendisi benzer rüyayı görürler. Önce oğlu rüyasında kendisini bir ejderhanın kovaladığını ve mütemadiyen "babam Muhammed dinine girsin, yoksa onu sarayı ile birlikte yutarım" dediğini söyler. Çocuğun sonraki rüyasında ise, bu sefer bir arlan ona babasının küfrü terk etmesini, Müslüman olmasını, aksi takdirde öleceğini belirtir. Oğlundan sonra Kelb bin Şabbâh'ın kendisi Hz. Peygamberi rüyasında görür. Hz. Peygamber onun adını değiştirip *Abūzer* koyar. Hemen gidip çok sevdiği Battal'ı zindan çıkarmasını ve onunla dost olmasını söyler. Kelb rüyasını sabahleyin vezirlerine anlatınca onlar da aynı rüyayı gördüklerini anlatırlar.²⁶ Bu rüyada hem geleceği görme hem de rüya yoluyla din değiştirme motifleri görülmektedir. Burada şu noktaya dikkat edilmesi gerekir: Battal-nâme metinleri yazıya geçirilirken Türklerin büyük bir kısmı din olarak İslâm'ı seçmişti; ancak benimsedikleri yeni dinin yanında eski dinî düşüncelerden veya inançlardan hemen vazgeçmemişlerdi. Bu sebeple Battal-nâme, Danişmendnâme, Saltıknâme gibi metinlerde her ne kadar Hz. Peygamber ve İslâm'ın diğer ulu kişileri kahramanların rüyalarına girseler veya öyle görünseler de aslında Şamanizm'den gelen "ruhlardan yardım alma, onların verdikleri bilgilerle doğruyu söyleme, bulma" anlayışının açık bir tesiri görülmektedir.²⁷

2.2. Tehlikeli Durumların Bildirildiği Rüyalarda

Battal-nâme'de bu tür rüyaların örnekleri çoktur. Biz buraya aralarından bazılarını alacağız. Battal Gazi (Seyyid Hazret) yolda gittiği bir sırada rüyada Hz. Peygamberi görür. Rüya hâlinde, Hz. Peygamber, alemıdarı Abdülvehhab'ın zor durumda kaldığını, hemen Bağdat'a gidip onu kurtarmasını söyler.²⁸ Buna benzer bir rüya Battal Gazi'nin Hindistan'a gidip dev anasını öldürdüğü *mecliste* geçer. Battal Gazi dev anasının kalesine geldiğinde çok güzel bir kız görür. Kız, kendisinin Kıravan şahının kızı olduğunu, yedi yıldır devin elinde esir tutulduğunu, bir gece çok ağlayıp rüyasında Hz. Peygamber'in, oğlu Seyyid Battal Gazi'nin gelip kendisini kurtaracağını söyler.²⁹

Digenes Akrites destanından aldığımız tek rüya örneği aynı zamanda içinde tehlikeli durumların anlatıldığı motifleri de barındırır.

Sasonlu Tavit destanında ise, Tavit, Msr Melik'ile savaşmaya gittiği zaman amcası Tzenov Hovan, bir gece rüyasında Msr yıldızının parladığını, Sason yıldızının ise sönükleştiğini görür. Hemen yatağından uyanı ve karısı Saryeh'e "Tavit'i kaybettiklerini" anlatır.³⁰ Gerçekten de Tavit, Msr Melik'inin kazdığı kuyuya hileyle düşmüştür.

2.3. Görüldükten Sonra Din Değiştirilen Rüyalarda

Bu tip rüyalar Battal-nâme'de çok görülür. Mesela, Battal Gazi'nin Mihran'ı öldürdüğü *mecliste*, Muhammed, Mihriyail'in kızıyla karşılaşır. Kız, ona Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü ve Müslüman olduğunu anlatır.³¹ Yine eserin bir başka *meclisinde* Hz. Peygamber, Kaytur'un rüyasına girer.

²⁶ Demir-Erdem, age., s. 150.

²⁷ Bu konuda geniş bir literatür mevcuttur. Daha geniş bilgi için bkz: Mircea Eliade: *Şamanizm*, Çev: İsmet Birkan, İnce Yayınları, İstanbul 1999, s. 214 vd. Julian Baldick: *Animal and Shaman, Ancient Religions of Central Asia*, New York University Press, USA 2000, s. 100 vd. Bu eser doğrudan Şamanizm'le alakalı olmayıp eserin büyük bir kısmı, yaklaşık 150 sayfası, Orta Asya, Türkler, Moğollar, Tunguz ve Mançularla ilgili bildik, tekrarlanan tarihi bilgileri içermektedir. Sibirya Şamanizm'i üzerine önemli bilgiler içeren ve henüz Türkçeye çevrilmemiş şu eser de önemlidir. Vilmos Dioszegi: *Tracing Shamans in Siberia*, Humanities Press Inc, New York, 1960. Altay Şamanlığına ait ilk elden bilgileri içermesi bakımından A. V. Anohin'in : *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Çev: Dr. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova, Kömen Yayınları, Konya 2006, s.24 vd., Prof. Dr. Fuzuli Bayat'ın: *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken İstanbul 2006, s.143-147 gibi eserleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

²⁸ Demir-Erdem, age., s. 196.

²⁹ Demir-Erdem, age., s.212.

³⁰ Shalian, age., s. 275.

³¹ Demir-Özdemir, age., s. 112.

Rüyada ona, "ciger-guşesi" Seyyid Battal Gazi'yi zindandan kurtarmasını ve hemen iman etmesini söyler. Bu rüya halinden sonra Kaytur'un gönlünde iman nuru parlar ve iman eder.³²

Battal-nâme'de, görüldükten sonra din değiştirilen rüyaların nitelikleri aşağı yukarı aynıdır. Hepsinde Hz. Peygamber, kahramanlardan birine görünür ve onu dine davet eder, gayr-i Müslim kahraman da hemen o anda din değiştirir. O kahramanda potansiyel bir Müslüman ruhunun bulunduğunu metinden öğreniyoruz. Buna karşılık Sasonlu Tavit destanında bu tür rüya örnekleri yoktur. Sadece destanın başka bir varyantında Hantut Hanım, Tavit'le karşılaştıktan sonra kendisinin zaten gizlice Hristiyan olduğunu, anne ve babasının kâfir olarak yaşadıklarını anlatır.³³

2.4. Yol Gösterici Rüyalar

Battal-nâme'de başta Hz. Peygamber olmak üzere, bazen de Hz. Ali kahramanlara her zaman yol gösterir. Bu, rüya halinde kahramana doğrudan bilgi verme, ilgili yerleri söyleme, bazen de yapacağı işin planını anlatma şeklindedir.

Abdüsselâm'ın Rum'a gidip esir olduğu mecliste, Müheng rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Rüyasında Peygamber, ona yukarı gitmesini, orada Battal Gazi'nin yerini gösterir. Rüyadan sonra savaş planını yaparlar.³⁴ Battal Gazi'nin Kûh-ı Kâf'a gitmesini anlatan mecliste, Hz. Peygamber, dervişlerin rüyasına girerek onlara Battal Gazi'nin yerini söyler.³⁵ Aynı mecliste, Battal Gazi uyurken, rüyasına Hz. Ali girer ve ona düşmanların kendisini öldürmeye geldiklerini anlatır. Battal Gazi hemen uyanır ve düşmanlarını öldürür.³⁶ Battal-nâme'de görülen rüyalarındaki yardımcı kahramanların zaman zaman metinde değişmesi, muhtemelen anlatıcının veya anlatıcıların İslâm büyüklerine hürmeten yaptıkları bir fiildir. Çünkü rüyalarda isimler değişse de rüya halinde anlatılan veya yapılan değişmemektedir.

Sasonlu Tavit destanında kahramanlara doğrudan rehberlik eden rüya örnekleri yoktur. Esasen destan rüya malzemesi bakımından Battal-nâme'ye göre zayıftır. Ama tespit ettiğimiz rüyalarda daha çok Meryem Ana-sadece bir rüyada Aziz Garabet görülür- kahramana iş yaptırır. Bu işler daha çok kilise inşa etme biçimindedir.

2.5. Sağaltıcı Rüyalar

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Battal-nâme'de bu rüyalardan bir tanesine rastladık.³⁷ Mel'un 'Ukbe Kâdı'nın anlatıldığı mecliste, 'Ukbe, Battal Gazi'yi zehirler, bu duruma çok üzülen Muhammed Gazi şehirden dışarı çıkar, bir ağacın altında oturup ağlar. Elinde bir asa ve şişe ile yaşlı bir kadının kendisine doğru geldiğini görür. Yaşlı kadın, Muhammed'e kederlenmemesini, Hak Teala tarafından Battal Gazi'ye ilacın gönderildiğini anlatır. Yaşlı kadın, Medine'de Hz. Peygamber'in türbesinin yanında

³² Demir-Özdemir, age., s.122.

³³ *Daredevils of Sassoni, The Armenian National Epic*, By Leon Surmelian, George Allen & Unwin Ltd, London 1964, s. 213. Prof. Dr. Fikret Türkmen, Hantut Hanım'ın bir Türk hükümdarının kızı olduğunu söyler. Ona göre, "David, Türk destanlarında olduğu gibi, olağanüstü bir ata ve kılıcı sahiptir. Türk hükümdarının kızı Handudu'ya âşık olmuş. Arapların Kafkas bölgesini işgalleri sırasında büyük kahramanlıklar göstermiştir. Handudu, sıkışık bir döneminde David'e haber göndererek yardım ister. David yardıma gelir, ancak Handudu'ya âşık olur ve onunla evlenmek ister. Kızın bu teklifi kabul etmesi için şartları vardır. Handudu ile at yarıştıracak, çeşitli yarışlar yapacak; bunları kazandığı takdirde onunla evlenecektir. Birçok mücadele sonunda David'le Handudu evlenirler. Miher adlı bir oğulları olur. David ölünce destanı bu çocuk devam ettirir." Geniş bilgi için bkz: Prof. Dr. Fikret Türkmen: *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*, Akademi Yayınları, İzmir 1992, s.2. Bu bilgi muhtemelen bizim ulaşamadığımız destanın başka bir varyantında mevcuttur. Leon Surmelian'ın çevirisinde ise, Hantut, Tebriz'de ikamet eden İranlı bir prensistir. Aynı eserin Tavit ve Hantut Hanım bölümünün sonunda verilen dipnotlarda bunlardan başka bilgilere de rastlanır: Gurbo'nun derlediği destanın ilk varyantında Hantut'un babası Kağızman Emir'i olarak gösterilir.

³⁴ Demir-Erdem: a.g.e.s.107.

³⁵ Age., s.268.

³⁶ Age., s.271.

³⁷ Bu ifadeyi, rüyaları işlerken kaynak olarak kullandığımız metin için sarf ettik. Muhtemelen destanın başka varyantlarında bunun benzeri rüyalar bulunmaktadır. Destan üzerine yapılacak karşılaştırmalı çalışmalarla rüyaların türleri ve işlevleri hakkında daha etraflı bilgilere sahip olabileceğiz.

kaldığını ve bir gece rüyasında Peygamberin türbesinden bir sesin, “ Ya Rabia bu şişeyi al, oğlum Battal’a hemen götür” dediğini duyar. O da hemen bu şişeyi Battal’a ulaştırmak için geldiğini söyler. Battal Gazi şişedekini içtikten sonra iyileşir.

3. Sonuç

Ele aldığımız her üç destan da kendi alanlarında ilk olma özelliğini taşımaktadırlar. Battal-nâme, Anadolu’da teşekkül eden ilk Türk destanı, aynı zamanda destan zincirinin de ilk halkasıdır.³⁸ Sasonlu Tavit destanı kendi içinde dört daireden meydana gelmektedir. Her daire bağımsız olmakla birlikte aynı zamanda bir sonraki dairenin kahramanlarını içinde - en azından doğumlarını- barındırır. Bu yönüyle destan, Türk destan geleneğini hatırlatmaktadır. Manas Destanı da benzer şekilde – baba, oğul ve torun- sıralanır.³⁹ Gerçi destanın Türklerle ilişkisi çok sınırlıdır; ama destan geleneği açısından Türk destanlarından çok etkilenmiştir. Digenes Akrites destanı ise, herhangi bir destan geleneğinin devamı olmayıp daha çok, zaman içinde derlenmiş manzum metinlerin toplamı niteliğini taşımaktadır. İncelediğimiz destanların bu yönleriyle de ele alınması gerektiği kanaatindeyiz. Sadece destanları besleyen tarihî arka plan değil, aynı zamanda destanlarda ortaya konulan dünya görüşü, vatan anlayışı, dinî düşüncenin tezahürü gibi daha pek çok alanda eserlerin ortak motifleri bulunmaktadır.

Destanlardaki rüyalar, yukarıda üzerinde durduğumuz üzere, özellikle de C. G. Jung’un tanımladığı “anlamlı düşler” grubuna girmektedir. Kahramanların bütün davranışları, yapacakları işler, hatta kahramanların kaderleri bir anlamda destanlarda görülen rüyalarda tayin edilirler. Rüyada görülen Hz. Peygamber, Meryem Ana, Hz. Ali ve diğer din uluları aslında sadece rüyada görülen birer şahsiyet olmakla kalmayıp doğrudan metin içinde kahramanların hayatlarına, yapacakları işlere müdahale ederler. Böylece kahramanın vazifesi olağanüstü bu kişi/ler tarafından belirlenmiş olur. Bu durum, bizi anlatıcı/dinleyicinin psikolojisini, onların yaşadıkları bu coğrafyayı nasıl vatan kıldıklarını veya vatan olarak nasıl gördüklerini anlamamıza yardımcı olur. Rüya kahramanlarının rüyadaki hâlleri ile Şamanizm’deki yardımcı ruhların hâlleri arasında büyük benzerlikler görülmektedir. Aslında Şaman’ın tedavi, bilgi ve yardım alma amacıyla farklı dünyalar arasında yaptığı seyahat ile destanda görülen din büyüklerinin rüyalarındaki işlevleri arasında büyük benzerlikler görülmektedir. İslâmiyet öncesi Türk inancının destanlardaki izleri takip etmek yönünden bu motifler önemlidir. Anadolu’da yaşamış farklı dinlere mensup toplumların destanlarını karşılaştırmalı incelemek bize, Türk anlatı geleneğinin sınırlarını, çevresinden etkilenip etkilenmediğini ya da çevresini ne kadar etkilediğini de gösterecektir. Ayrıca, Türk destanlarındaki rüyaların modern psikolojinin verilerine göre değerlendirilmesi, Türk destan geleneğinin çeşitli motiflerini ve kahraman psikolojisini anlamada bize büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred: *Bireysel Psikoloji*, Çev: Ali Kılıçoğlu, Say yayınları, İstanbul 2009.
- ANOİN, A.V.: *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Çev: Dr. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova, Kömen Yayınları, Konya 2006.
- BALDİCK, Julian: *Animal and Shaman, Ancient Religions of Central Asia*, New York University Press, USA 2000.
- DEMİR Necati, ERDEM, Mehmet Dursun, *Battal-nâme, (Eski Türkiye Türkçesi)*, Hecc Yayınları, Ankara 2006.

³⁸ Demir-Erdem, age., s. 21.

³⁹ Cusup Mamay varyantında Manas Destanı’nın olay halkaları sadece Manas, Semetey ve Seytek’le sınırlı kalmaz. Manas’ın soyundan gelen kahramanlar zinciri yakın zamanlara kadar devam eder. C. Mamay’da soy şu şekilde devam eder: Manas, Semetey, Seytek, Kenenim, Seyit, Asılbaça-Bekbaça, Sombilek Çegetey. Geniş bilgi için bkz: *Manas Eposunun Okuyularının Kısaça Bayam (Cusup Mamay varyantı boyumca) Şıncan El Basması*, Urumçi, 1995.

- Daredevils of Sassoun, The Armenian National Epic*, By Leon Surmelian, George Allen & Unwin Ltd, London 1964.
- David of Sassoun, The Armenian Folk Epic in Four Cycles*, Translated with an Introduction and Notes by Artin K. SHALIAN, Ohio University Press, 1964.
- Digenes Akrites, Anadolu'nun Büyük Destanı (Grottaferrata ve Escorial versiyonları Yunanca ve Türkçe olarak)* Yunancadan Çeviren: Barış BAYSAL, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2009.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- DİOSZEGİ, Vilmos: *Tracing Shamans in Siberia*, Humanities Press Inc, New York, 1960.
- ERDOĞAN, İsmail: *İslam Filozoflarının Rüyanın Mahiyeti Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme*, İslami Araştırmalar, C.16, S.1., 63-71, 2003.
- FREUD, Sigmund: *Rüya Yorumları-I*, İlyas Yayınları, Çev: Akın Kanat, İzmir 2006.
- FREUD, Sigmund: *Psikanaliz Üzerine*, Çev: A. Avni Öneş, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- FREUD, Sigmund: *Metapsikoloji*, Çevirenler: Dr. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul Mart 2002.
- GENÇTAN, Engin: *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008.
- GILLOT, Pascale: *Althusser ve Psikanaliz*, Çev: Nami Başer, Epos Yayınları, Ankara 2010.
- JUNG, Carl Gustav: *Analitik Psikoloji*, Çev: Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 2006.
- JUNG, C. G.: *İnsan ve Semboller*, Çeviri: Ali Nahit Babaoğlu, Okuyan-us Yayınları, Ağustos 2009.
- JUNG, Antony Stevens, Türkçesi: Ayda Çayır, Kaknüs, İstanbul 1999.
- KALAFAT, Dr. Yaşar t: *Türk – Ermeni Kültür İlişkilerinde Mitolojik Boyut*, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Nisan 2003.
- Kindî: *Uyku ve Rüyanın Mahiyeti Üzerine*, (Felsefi Risâleler içerisinde) çev. Mahmut Kaya, İstanbul, 1994.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN, Prof. Dr. Ali ÖZEK, Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ, Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI, Prof. Dr. Sadrettin GÜMÜŞ, Doç. Dr. Ali TURGUT, Ankara 2007.
- LAGACHE, Daniel: *Psikanaliz*, Yayına Hazırlayan, Halil Gökhan, Dost yayınları, Ankara Nisan 2005.
- Manas Eposunun Okuyularının Kısaça Bayanı (Cusup Mamay varyantı boyunca)* Şincan El Basması, Urumçi, 1995.
- SCHIMMEL, Annemarie: *Halifenin Rüyaları, İslamda Rüya ve Rüya Tabiri*, Kabalcı, İstanbul 2005.
- TÜRKMEN, Prof. Dr. Fikret: *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*, Akademi Yayınları, İzmir 1992.
- YILMAZ, Kardiye: Kamile ÇETİN: *Rüyalar Ve Niyazî-İ Mısri'nin Ta'birâtü'l-Vâkı'Âı Adlı Eserinde Rüyaların Dili*, Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007.

